

Josip Plečnik – misija u Češkoj

Sažetak

Josip Plečnik (23. januar 1872. – 7. januar 1957) je slovenački arhitekta koji je u Češkoj Republici ostavio trajne vrednosti i svoje autorsko srce. Neizbrisiv trag ostao je na praškom dvorcu Hrad, gde je arhitekta svoje adaptacije enterijera i eksterijera iskazao posebnom stilskom dvoznačnošću – antikom viđenom očima moderne i modernom viđenom očima antike.

Ovaj rad svojim sadržajem ukratko opisuje suštinu događanja, odnosa, kao i životne situacije koje su postojale u arhitekturi Praga tokom boravka Josipa Plečnika u Čehoslovačkoj, dvadesetih i tridesetih godina 20. veka. Poseban akcenat u radu stavljen je na deskripciju Plečnikovog poimanja ideje Tomaša Gariga Masarika i njegovog odnosa prema toj ideji za uređenje velelepnog prostora – dvorca Hrad i njegovog okruženja.

Arhitektonska dela koja je Plečnik stvorio u Češkoj i ostavio u Pragu smatraju se dostignućima na svetskom nivou. Izuzetan i neizbrisiv izraz Plečnikovog genija može se videti u arhitektonskim rešenjima na dvorcu Hrad, koji je proglašen delom UNESCO baštine. Zbog toga je celina sadržaja ovog rada usmerena na podršku inicijativi da se i ukupno stvaralaštvo Josipa Plečnika unese u svetsku UNESCO baštinu.

Ključne reči: arhitektura, Plečnik, Masarik, Prag, Hrad

Uvodne napomene

Josip Plečnik je rođen 1872. godine u Ljubljani, gde je proveo detinjstvo i završio osnovnu školu. Započeo je školovanje u gimnaziji, koju je napustio da bi obavljao poslove u stolarskoj radionici svoga oca. Na osnovu iskazanog talenta, a zahvaljujući stipendiji državnog odbora, upisuje Državnu zanatsku školu u Gracu, u kome, do odlaska u Beč, ostaje da radi nekoliko godina. Strukovno obrazova-

nje arhitekta stekao je na bečkoj Akademiji primenjenih umetnosti, u periodu od 1894. do 1898. godine, kod profesora Ota Kolomana Vagnera (Otto Koloman Wagner). U to vreme je Vagnerova škola obrazovala vrsne evropske arhitekta. Međutim, poseban uticaj na njegovo kasnije stvaralaštvo iskazano u Češkoj imao je boravak u Italiji i Francuskoj, u periodu od 1898. do 1900. godine.

Plečnik se u Beču, gde je živeo i radio od 1900. do 1911. godine, formirao pod jasnim uticajem Vagnerove škole. Svoj početni stil *art nouveau* kasnije je transformirao, na prepoznatljiv način, pod uticajem antičkih i renesansnih studija. Na osnovu iskustva sa secesijom i modernim ekspresionizmom izgradio je veoma specifičan lični arhitektonski stil, najbliži određenju savremenog klasicizama. Iz perioda bečkih početaka potiče nekoliko njegovih projekata i realizacija stambenih vila, pre svega Langerove vile iz 1902. godine i Zaherlove palate (1903–1905). Crkva svetoga Duha, koju je Plečnik postavio u Beču (1910–1913), bila je njegova prva sakralna građevina. Izvedba objekta negativno je prihvaćena u bečkoj javnosti, čemu je doprinela i izjava Franca Ferdinanda d'Estea, koji je crkvu opisao kao kombinaciju „ruske banje i konjušnice“. Kako nije bio prihvaćen i omiljen na bečkom dvoru, a i nakon drugih negativnih iskustava, Plečnik je odlučio da više ne radi u Beču kao arhitekta.

Od Beča do Praga i Ljubljane

Još na studijama kod profesora Ota Vagnera susreo se s Janom Kočerom, kasnije poznatim češkim arhitektom. Obojicu je spajalo dobijanje Rimske nagrade, koja im je omogućila dvogodišnji boravak i stažiranje u Italiji i Francuskoj, nakon čega se između njih razvilo trajno prijateljstvo. Godine 1910. Plečnik je, na poziv i nagovor Jana Kočere (Jan Kotěra), došao u Prag. Kočera je od 1911. godine trebalo da započne nastavu kao profesor arhitekture na Akademiji primenjenih umetnosti Univerziteta u Pragu, a svoje mesto profesora dekorativne arhitekture u Visokoj umetničko-industrijskoj školi ponudio je Plečniku. Slovenački arhitekta se dosta premišljao i odmeravao ponudu Jana Kočere,¹ da bi na kraju ipak prihvatio ponudu češkog kolege.²

¹ Tada je Visoka umetničko-industrijska škola imala status srednje škole

² O tome koliko je Janu Kočeri bilo stalo da Plečnik dođe u Prag, najbolje govore sledeći detalji. Ugovorio mu je audijenciju kod praškog ministra kulture i obezbedio mu frak za odlazak na taj prijem. Kao poseban deo organizacije života, ustupio mu je za stanovanje vilu svoje majke u tadašnjem predgrađu Praga, na Vinogradima.

Od početka profesorskog rada u Pragu 1910. godine, a poučen lošim prihvatom i negativnim iskustvom iz Beča, Jože Plečnik se zarekao da u Pragu i u češkim zemljama neće ništa graditi. Obrazlagao je to rečima da ne želi da uzima posao lokalnim češkim arhitektama. Jak razlog bila je i ozbiljna namera da se u potpunosti posveti zadatku nastavnika arhitekture u školi. U privatnom životu, Plečnik je bio veoma povučen i usamljen. Za razliku od svog prijatelja Jana Kočere, koji je imao izražen smisao za komunikaciju i marketinški nastup, Plečnik je bio tih i pobožno zatvoren. Zbog toga u Pragu nije bio u središtu društvenih događanja. Imao je uzak krug prijatelja, pre svega arhitekata i skulptora. Iako je bio prijateljski i lepo prihvaćen, i nakon deset godina boravka u Pragu osećao se tamo kao u gostima.

Po završetku Prvog svetskog rata stvorena je samostalna čehoslovačka država, a istovremeno i Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. Ljubljana je postala glavni grad Slovenije. Shodno svojoj prirodi, Plečnik je računao da češki komad hleba, posle teških ratnih godina, nije više njegov. Spakovao je svoje stvari i vratio se kući, u Ljubljani, nakon više od dvadeset godina boravka u svetu. Kada je 1920. godine osnovan Univerzitet u Ljubljani, Jože Plečnik biva imenovan za profesora arhitekture na tom univerzitetu. Uloga Plečnika, arhitekta i pedagoga, nije u tom periodu bila ni laka ni zavidna. U novostvorenoj Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca živelo se u siromaštvu. Tih godina u Sloveniji nije bilo mnogo uspešnih arhitekata; gotovo niko nije imao predstavu o tome šta je to arhitektura i šta njeno studiranje sadrži. Otežavajuća okolnost je bila i činjenica što su u Sloveniji mislili da je Plečnik radom u Češkoj stekao veliki kapital i da se može razbacivati parama kako želi. No, on je imao dovoljno jedva za skroman život. A novac za Ljubljanski Univerzitet iz državne kase nije se dobijao. Da bi studije arhitekture otpočele, Plečnik je napravio improvizovani školski objekat, u kome se u narednim godinama moglo realizovati studiranje.³

Na drugoj strani, grad Prag u prvim decenijama 20. veka nije više bio zanemareno provincijsko mesto koje stagnira, okrenuto slavljenju svoje istorijske prošlosti, kao što je bilo u pedesetim godina 19. veka. Pretvaranje ovoga mesta u modernu metropolu češkog kraljevstva počinje još od polovine 19. stoleća, kada, nakon pada absolutističkog bečkog Bahovog režima, u Prag dolaze predstavnici i zastupnici čeških političkih partija i stranaka. Posle Prvog svetskog

³ Plečnik je sam, od svojih para, nakupovao knjige. Njegovi studenti su ga voleli. Pustili su brade i oblikovali ih onako kako je bila oblikovana Plečnikova brada. Takođe, kao i Plečnik, studenti su nosili tamna odela i iste šešire sa širokim obodom.

rata i dugih godina bečkog uticaja bilo je moguće od Praga napraviti moderan velegrad i ostvarivati dugo potiskivane emotivne i nacionalne ambicije češkog naroda.

Problem je, sa našeg stručnog aspekta gledano, bio u tome što je u vreme stvaranja nezavisne Čehoslovačke, tokom dvadesetih godina 20. veka, stanje u češkoj arhitekturi bilo haotično. Na češkoj arhitektonskoj sceni tada dolazi do značajnih potresa i promena. Kod jednog dela ljudi vezanih za arhitekturu i građevinarstvo nastalo je utrivanje koje je dovelo do posebnog oblika rivaliteta, sa težnjom da se dosegne što bolji položaj i obezbedi što značajniji uticaj unutar novoosnovane Republike Čehoslovačke. Češki arhitekti Pavel Janak i Josef Gočar su, u skladu sa stvaranjem nove republike, konstruisali novi arhitektonski pravac – nacionalni dekorativizam. Nadalje, mladi umetnici, koji su od 1920. godine počeli da se okupljaju oko kontraverzne ličnosti Karela Teigea (Karel Teige) u levičarskoj umetničkoj asocijaciji, bili su usmjereni ka konstruktivizmu i funkcionalizmu, odnosno – ka savremenim međunarodnim arhitektonskim pravcima. Praški arhitekti Antonín Engel (Antonín Engel), Bohumil Hipšman (Bohumil Hübschmann), i František Roith (František Roith), koji su kasnije prošli kroz bečku školu Ota Vagnera, oslanjali su se na neoklasicizam.

Posebna istorijska okolnost bila je činjenica da je prvi predsednik nove čehoslovačke države, Tomáš Garig Masarik, imao viziju da poveže praški dvorac Hrad sa gradskim jezgrom i učini ga prirodnom celinom Praga. Nedugo nakon stupanja na funkciju, Masarik je najavio da želi pretvoriti više godina zanemarene Hradčane u dostojanstven spomenik češke istorije i u sedište predsednika novostvorene, slobodne demokratske države. Posle te objave, pitanju restauracije praškog Hrada i izboru glavnog arhitekta posvećivana je u Pragu posebna pažnja. U vezi s tim održan je poseban sastanak stručne javnosti u praškom Klementinu, sazvan od strane Kruga za očuvanje istorije umetnosti. Na sastanku je usvojen stav da je dvorac Hrad najznačajnija i najveća celina Praga, zbog čega bi trebalo da bude restauriran jedinstveno, po mogućnosti od strane jedne osobe, kvalifikovane u tehničkim i umetničkim oblastima. Bilo je jasno da dvorac Hrad zahteva izuzetnog umetnika i vizionara, koji će imati slobodu u svome delanju i koji će moći da ponese punu odgovornost za svoje odluke. Arhitekta Jan Kočera, na koga je Masarik u početku računao, nalazio se tada u teškoj i nezavidnoj situaciji. Predsednik Masarik je sa žaljenjem morao da konstatuje kako energičnom Kočeri ponestaje snage, čemu su doprineli problemi sa praškim gradskim

urbanistima i njegovo narušeno zdravstveno stanje (umro je 1923. godine). U vezi sa pitanjem izbora kandidata govorilo se o arhitektama Kamilu Hilbertu, Osvaldu Polivki i Jozefu Fantu. Predlog za imenovanje Jože Plečnika dao je Vaclav Vilem Šteh, a posebnu podršku predlogu pružio je i Jan Kočera.

Navedeno govori o tome da veze Jože Plečnika sa Pragom nisu prekinute dolaskom u Ljubljano. Posebnu komunikaciju održavao je sa Janom Kočerom, koji je uspeo da ostvari i zadrži vrlo bliske odnose sa predsednikom Masarikom. Treba reći da je Jan Kočera upoznao Plečnika sa predsednikom Masarikom još pre Plečnikovog odlaska iz Praga. Činjenica je da su se arhitekta Plečnik i državnik Masarik od prvog trenutka razumeli. Grčki tip filozofskog razmišljanja vladara veoma je odgovarao Plečnikovim predstavama arhitekture. Za Plečnika, kao glavnog arhitekta renoviranja dvorca Hrad, na kraju se odlučio i predsednik Masarik. Zbog toga nije iznenađujuće da je Plečnik svoj veliki arhitektonski posao započeo u Pragu u vreme kada u njemu nije trajno boravio.

Praška misija Josipa Plečnika

Mnogo je razloga za navedenu odluku T. G. Masarika, koji je bio čovek otvorenog uma, prosvetljenog, filozofskog duha i prefinjenog ukusa. U tom trenutku, izuzev Plečnika, za predsednika Masarika nije bilo arhitekta koji bi stvaralački i arhitektonski mogao projektovati njegove ideale. Poznato je da je Plečnik bio ljubitelj antike, baš kao što je Masarik poštovao antičke vrednosti. Na drugoj strani, da je Masarik izabrao nekog češkog arhitektu, samo bi dodao ulje na vatru sukoba arhitekata, što svakako nije bilo u njegovom interesu. Zbog toga se opredelio za Plečnika – kao za najbezbolnije rešenje.

Sa početkom rada na ljubljanskom univerzitetu, Jože Plečnik je od predsednika Masarika dobio zvaničan poziv za mesto glavnog predsednikovog arhitekta. Tomaš Garig Masarik oficijalno je imenovao Plečnika za dvorskog arhitektu 5. novembra 1920. godine. Takvom svojom odlukom, Masarik je slovenačkom arhitekti poverio veliki i važan zadatak – da arhitektonski osmisli i preuredi praški dvorac Hrad u predsedničku rezidenciju i simbol osnovnih principa mlade Čehoslovačke. Masarik je to Plečniku saopštio na sledeći način: „Ovaj dvorac i njegova okolina mogli bi da postanu velika istorijska lokacija, a ja ne znam ko bi to drugi mogao da uradi nego Vi.“

Samom Plečniku nije bilo do radosti i samozadovoljstva zbog visokog izbora i Masarikove odluke, posebno zbog odnosa koji su vladali među češkim arhitektama i zbog visoko postavljenih Masariko-

vih zahteva. Bio je duboko svestan odgovornosti koju funkcija arhitekta predstavlja. Posebno je bio svestan zahtevnosti restauracije i renoviranja dvorca Hrad. Pored toga, kod Plečnika je, više nego kod bilo koga drugog, bila prisutna skromnost. Prihvatio je ponudu za mesto glavnog arhitekta, uz posredovanje Masarikove porodice i, posebno, predsednikove ćerke Alise. Vremenom je Plečnik postao i porodični prijatelj porodice Masarikovih.

Zanimljivo je da predsednikova ćerka Alisa Masarik nije u početku bila oduševljena idejom svoga oca da se za glavnog arhitektu postavi Jože Plečnik. Iskazivala je neskrivenu sumnju da njegovi dizajni, u odnosu na klasične forme, neće biti obični. Alisa Masarik u svojim viđenjima nije grešila. Slovenački arhitekta bio je posebno zainteresovan za arhitekturu mediteranske regije. No on je, takođe, proučavao i teoriju nemačkog arhitekta Gotfrida Sempera, koja se odnosila na drevne obrasce. Plečnikov neoklasicizam bio je zamišljen sa izuzetnom inventivnošću. Arhitekta je voleo da kombinuje stare i savremene elemente, i da im daje novo značenje, baš onako kako je Tomaš Garig Masarik želeo. Zbog toga je tokom vremena Alisa počela da podržava Plečnika u njegovim naporima, a zatim mu je i sama davala predloge za radove i rekonstrukciju.

Značajno je napomenuti da je pri dogovoru za poslove sa Alisom Masarik, koja je rukovodila renoviranjem dvorca Hrad, Jože Plečnik postavio nekoliko važnih uslova. Prvi je bio da posao arhitekta radi bez honorara i plate. Plečnik je, zbog svoje posvećenosti arhitekturi i smerne pobožnosti, smatrao uređenje praškog dvorca Hrad misionarskim zadatkom, a nikako građevinskim poslom.⁴ Drugi uslov dogovora Plečnika i Alise bio je da praške poslove obavlja „na daljinu“, s obzirom na pedagoške, profesorske obaveze u Ljubljani. U Prag bi Plečnik dolazio leti, tokom letnjeg studentskog raspusta, kada bi sve osmišljavao, premeravao, diskutovao i organizovao.⁵ Treći uslov dogovora bio je da nadzor nad poslovima na dvorcu Hrad obavlja Oto Rotmajer. Naime, Oto Rotmajer je bio Plečnikov najbolji praški đak, u koga je, tokom svoje odsutnosti iz Praga, imao puno poverenje. Posao je funkcionisao tako što je Rotmajer tokom godine često putovao na relaciji Prag – Ljubljana, da bi se sa Plečnikom konsulto-

⁴ Kada je, nakon više godina, Masarik saznao da se Plečniku za rad ništa ne plaća, bio je veoma ljut. Poslao je Plečniku u Ljubljanu značajnu količinu para, koje su mu se vratile u Prag. Plečnik novac nije hteo da primi.

⁵ To je uslovalo da se između njega i Praga, pre svega – Alise Masarikove, koja je posle smrti svoje majke Šarlote Garig 1923. godine postala prva dama Čehoslovačke, razvije intenzivna prepiska, kao svojevremeno sa Janom Kočerom.

vao i precizno utanačio detalje. Treba reći da bi se bez pomoći Ota Rotmajera teško bilo šta napravilo. Nije to bio samo zajednički rad na Praškom dvorcu Hrad, već i na zamku kod Lani (Lány), koji je od 1921. godine postao letnja rezidencija predsednika Tomaša Gariga Masarika.⁶

Poslu rekonstrukcije Hrada Plečnik nije prišao s namerom da samo zameni staro novim, već je težio simboličkoj interkonekciji različitih stilskih epoha dvorca. I bukvalno posvećen svom zadatku, Jože Plečnik se predao celom svojom ličnošću i sa odlučnošću da ne razočara Masarika i ne pokvari blisku vezu s njegovom porodicom. Posla i radova na dvorcu Hrad bilo je više nego dovoljno. Bilo je potrebno rekonstruisati i obnoviti postojeće zgrade, dvorišta, vrtove i okolinu. Plečnik je pokazao poseban talenat pri spajanju staroga sa novim u savršenoj arhitekturi i uređenju prirodnih prostornih celina. Kao arhitekta, nikada nije kopirao, već je sa različitim temama kreativno radio. Često je koristio motiv transkripcije mekih materijala (tekstila) u kamen, drvo ili metale, što je bio Semperijev princip.

U svojim idejama Plečnik ide svojim vlastitim putem, ne priklanjajući se novostvorenim stilovima, kao što čine njegovi savremenici. Izbegavao je neoklasicizam zbog njegove patetike i uniformnosti, a kasniji funkcionalizam shvatao je kao ugrožavanje internacionalizacije, jer se u njemu gube umetničke crte slovenskih naroda i ideje slovenstva. Verovao je da arhitektura ne može služiti samo praktičnim funkcionalnim stvarima i ispunjavanju materijalnih potreba. U skladu sa Masarikovim upozorenjem „da čovek ne živi samo od hleba“, okretao se duhovnoj strani arhitekture. Svojim antičkim reminiscencijama, ornamentom i „semperovskim“ pristupom, koji je shvatao kao nužno obogaćenje civilizacije, njegov se rad odista razlikovao od tadašnjih tendencija u češkoj arhitekturi. Poverenje javnosti i kolega stekao je obećanjem da će istorijski znamenitim delovima dvorca Hrad pristupati sa posebnom odgovornošću i pijetetom.

⁶ Budući da je Plečnik odbio da prima novac za svoj posao u Pragu, Ota Rotmajera je plaćao iz sopstvenog džepa. Kasnije je Rotmajer počeo da dobija neveliku svotu novca od gradske kancelarije, tako da je mogao sebi da sagradi skromnu vilu na Brevnovu. Za taj objekat prilagodio je jedan od idejnih projekata koje je Plečnik izradio za svoju vilu u Ljubljani. Ta Rotmajerova vila, urađena u periodu od 1928. do 1929. godine, bila je tako skromna da je ni komunisti kasnije nisu oduzeli njegovim naslednicima.

Suprotstavljanje praških arhitekata Plečnikovim idejama i rešenjima

Opravke dvorca Hrad nadgledala je, i sa Plečnikom na daljinu komunicirala, uglavnom Alisa Masarik, koja je imala puno poverenje u Plečnikov genij i često ga je u vreme njegovog odsustva iz Praga branila od verbalnih napada protivnika. Odnosi arhitekta i Alise razvili su se u pravo prijateljstvo, najvećim delom zbog toga što je Plečnik istrajavao u poslovima na praškom dvorcu, i pored negativnih, često čak neprijateljskih stavova sredine, uglavnom praških arhitekata. Plečnik i Alisa bili su ubeđeni da se u poslovima na Hradu radi o dve stvari – najpre, o ideji dvorca kao akropolja, o simbolu prošlosti naroda i, može se reći, o posvećenom prostoru, i potom, o stvaranju koncepta nove sveslovenske prestonice umetnosti.

Tomaš Garig Masarik imao je viziju da poveže praški dvorac Hrad sa gradom i učini ga prirodnom celinom Praga. Vreme je pokazalo da je Masarikov izbor arhitekta za tako veliki posao bio sjajan. Plečnik je uspeo da realizuje ovu viziju bolje nego što bi iko drugi to mogao učiniti. Problem se pojavio kada je Plečnik zašao u arhitekturu i uređenje gradskog jezgra Praga. Već od prvih praških projekata slovenačkog arhitekta očigledan je bio pokušaj da se grad Prag orijentiše prema dvorcu Hrad i da se postepenim panoramskim penjanjem naglasi ekskluzivnost okruženja dvorca – Akropolja Praga. Svojim urbanističkim idejama za uređenje okoline dvorca Hrad Plečnik je tako zašao u prostor odgovornosti gradskih arhitekata Praga i teritoriju Državne regulacione komisije. To je izazivalo neposredne reakcije i kritike praških arhitekata, koji su se držali okvira urbanističkih rešenja sa težištem na saobraćajnicama, komunalnim potrebama, odnosno, na društvenim i ekonomskim pitanjima i problemima. Takvi sadržaji su za Plečnika bili potpuno sporedni, jer njegov cilj je bio upoznavanje, shvatanje i razumevanje suštine karaktera prostora. Plečnik istorijsko pamćenje u okviru strukture Praga kao mesta shvata ne kao artefakt koji treba da se očuva, već kao inherentni nedovršeni palimpsest, koji se može dopisati ili izbrisati. Ova primarna razlika u pristupu pitanju urbanizma podstakla je neslaganje sa češkim arhitektima, Državnom regulacionom komisijom, ali i sa delom laičke češke javnosti.

Intervencije Plečnika u istorijskom okruženju često su od strane njegovih protivnika nazivane neprimerenim, čak bezobzirnim. Činjeno je to već od prvih njegovih arhitektonskih projekata u Pragu, onih iz dvadesetih godina, da bi se tokom 1934. godine nezadovoljstvo razvilo u pravu buru napada. Primedbe Plečnikovih protivnika

– da kao Slovenac ne može potpuno razumeti prostor praškog dvorca i grada Praga – nastajale su zbog strukovnih nesporazuma, pošto su Plečnikove ideje bile suprotne dotadašnjim znanjima o prostoru i proisticale su iz dubokih studija i radova prethodnih generacija. Nacionalistički češki ispadi deluju još apsurdnije kada znamo da jedinstvenost Hrada i samog Praga leži, između ostalog, u tome što su na njegovoj gradnji radili umetnici iz cele Evrope. No, bez obzira na sve to, tokom vremena je praška arhitektonska sredina postajala sve manje naklonjena Plečnikovim idejama i radu.

Teške kritičke reči i protesti protiv Plečnikovih planova uređenja okoline zamka Hrad doveli su na kraju slovenačkog arhitektu do davanja ostavke na dalje radove za uređenje Hrada. Kako se T. G. Masarik zbog starosti i bolesti povukao iz javnog života, Plečnik je postao svestan da će njegovi vizionarski predlozi ostati nerealizovani. Sredinom tridesetih godina Plečnik je doživeo da ga Karel Teige (Karel Teige), levičarski orijentisani kritičar, u svojim neodmerenim kritikama javno vređa i ponižava. To je za Plečnika bilo previše, i 26. novembra 1934. godine on poslednji put boravi u Pragu. Posle podnošenja svog poslednjeg projekta, Plečnik se u Pragu odjavio u policiji i oputovao u Ljubljanu. Nakon svih napada na njegov rad i ličnost ne predstavlja iznenađenje to što u Češku nikada više nije došao. Otišao je iz Praga i nikada se više u njega nije vratio.

Umesto zaključka

Josip Plečnik je kao stranac pokazao u Češkoj da je shvatio zahteve i želje naručioca bolje od mnogih čeških graditelja, pre svega svojim pristupom i snagom nalaženja arhitektonskog izraza u slovenskoj kulturnoj tradiciji. Stvaralački rad Plečnika iskazuje duboko poznavanje klasične arhitekture, posebno veliku nadvremenost i bogatstvo duhovnih dimenzija. Kada je reč o formi njegovih dela, govori se o modernom klasicizmu. Plečnik je pokazao kako se na antiku može gledati modernim pogledom i obrnuto – kako se moderno doba može videti antičkim pogledom.

Iz obimne rekonstrukcije sedišta čeških kraljeva u dvorcu (*na Hradě*) pomenimo neke poznate radove: Zadnje (*Býčů*) stepenište, vrt Na talasima (*Na valech*), Rajska bašta i vidikovac, Na bašti (*Na baště*), uključujući i senik, poznati granitni Obelisk, dvorana sa stubovima, privatne prostorije predsednika Republike, zajedno sa ovalnim liftom u svodnom cilindričnom prostoru od opeke, severna fasada Španske dvorane, stubni senik *Bellvi*. Plečnikova praška arhitektura nije se ograničila samo na areal dvorca Hrad. Uređivao je, takođe,

i prostor drugog, letnjeg predsednikovog sedišta – Lenski zamak, u oblasti Kladno, zapadno od Praga. Efekat grandioznosti Plečnik je postizao posebnošću i prefinjenim graditeljskim osećajem, korišćenjem isključivo češkog granita i mramora, umerenošću u dekoru, savršeno izvedenim detaljima i prisustvom neravnina (izbočina) na velikim površinama. Postao je poznat po svom predlogu i projektu za izgradnju crkve na praškom vinogradskom trgu Jiržija iz Poďebrada (*Jiři z Poďěbrad*) (Crkva Najsvetijeg Srca Gospodnjeg), koji je realizovan od 1926. do 1932. godine. Kao inspiracija za gradnju tog sakralnog spomenika poslužila mu je starohrišćanska mediteranska arhitektura. Tokom 1935. godine, njegov najbliži saradnik Oto Rotmajer, uz suglasnost Pavla Janaka, arhitekta predsednika Edvarda Beneša, završio je nekoliko započetih projekata, čime se praški opus Jože Plečnika završio.

Zauvek ostaje otvoreno pitanje da li je ovakav, čisto umetnički, lični pristup Josipa Plečnika bio pogodan za tako složenu problematiku kao što je gradsko urbanističko planiranje. Sam Prag nam odgovor na to pitanje neće dati, već je kao celinu neophodno posmatrati i Ljubljanu. Iz današnje perspektive čini se da Ljubljana treba da zahvali sebičnosti i uskogrudosti čeških arhitekata, jer su mnoga rešenja, koja je Plečnik projektovao za Prag, svoju realizaciju doživela u Ljubljani. Mnoga Plečnikova rešenja, naizgled ekscentrična i teško prihvatljiva, postaju opravdana u kontekstu datog prostora, pa se tek iz takve perspektive posmatranja može oceniti njihov osobeni kvalitet. Jedno od originalnih rešenja bio je Plečnikov razvoj teme dvomostja, koji će u projektima za uređenje Praga predložiti nekoliko puta. Ipak, realizacija te ideje omogućena mu je tek u rodnoj Ljubljani, u formi trimosta poznatog kao Tromostovje.

To su sve posebni razlozi zbog kojih su Plečnik i njegova dela zaslužili da postanu deo baštine UNESCO.

Literatura

- Běhalová, Věra. 1996. „Alice Masaryková – Plečnik – Hrad“. U *Josip Plečnik. Architekt Pražského hradu*, eds. Zdeněk Lukeš, Damjan Prelovšek i Tomáš Valena, 81. Praha : Správa Pražského hradu.
- Hrůza, Jiři. 1989. *Město Praha*. Praha : Odeon.
- Hübschmann, Bohumil. 1934-35. Plečnikův návrh na úpravu okolí hradu. *Styl* 14/19: 165.
- Janak, Pavel. 1928-29. Josef Plečnik v Praze. *Volné Směry* 26: 97-108.
- Kohout, Jiři i Jiři Vančura. 1986. *Praha 19. a 20. století. Technické proměny*. Praha : Státní nakladatelství technické literatury.

- Lukeš, Zdeněk. 1991. *Otevírání zakletého zámku. Josip Plečnik a Pražský hrad*. Praha : Panorama.
- Lukeš, Zdeněk, Damjan Prelovšek i Tomaš Válena (eds). 1996. *Josip Plečnik. Architekt Pražského hradu*. Praha : Správa Pražského hradu.
- Prelovšek, Damjan. 2002. *Josip Plečnik : život a dílo*. Brno : Era.
- Skalická, Eva (ed). 2007. *Letná. Historie a vývoj prostoru*. Praha : Utvar rozvoje hlavního města.
- Švácha, Rostislav. 1994. *Od moderny k funkcionalismu*. Praha : Victoria Publishing.
- Vybíral, Jindřich. 1997. K Plečnikovu urbanismu. *Architekt* 1-2: 61-62.

Jože Sivaček
Univerza za obrambo
Beograd, Srbija
jsivacek@yahoo.com

JOSIP PLEČNIK – MISIJA NA ČEŠKEM

Josip Plečnik (23. januar 1872 – 7. januar 1957) je slovenski arhitekt, ki je v Češki Republici pustil trajne zaklade in svoje avtorsko srce. Neizbrisljiva sled je ostala na praškem gradu (Pražský Hrad), kjer je arhitekt svoje adaptacije interierja in eksterierja izrazil s posebno stilsko dvopomenskostjo – antiko, ugledano z očmi moderne, in moderno, videno skozi oči antike.

Pričujoče besedilo na kratko opisuje bistvo dogajanj, razmerij in življenjske situacije, kakršna se je odvijala v arhitekturi Prage v času Plečnikovega bivanja na Češkoslovaškem, v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja. Poseben poudarek je na deskripciji Plečnikovega razumevanja ideje Tomáša Garrigua Masaryka in njegovega odnosa do konkretne ideje za ureditev veličastnega prostora – praškega gradu in njegove okolice.

V arhitekturnih delih, ki jih je Plečnik ustvaril na Češkem in zapustil Pragi, so prepoznani dosežki svetovne ravni. Izjemno in neminljivo sled Plečnikovega genija je mogoče videti v arhitekturnih rešitvah praškega gradu, ki je proglašen za del UNESCO-ve zapuščine. Prav zato je vsebinska celota tega besedila usmerjena na podporo iniciativi, da se v svetovno UNESCO zapuščino vključi Plečnikove stvaritve v celoti.

Ključne besede: arhitektura, Plečnik, Masaryk, Praga, Hrad

Jože Sivaček
University of Defence
Belgrade, Serbia
jsivacek@yahoo.com

JOSIP PLEČNIK: MISSION IN CZECHOSLOVAKIA

Josip Plečnik (23 January 1872 – 7 January 1957) was a Slovenian architect who left a lasting legacy and his creative heart with what is today the Czech Republic. His indelible trace remains at the Prague Castle (Pražský hrad), where his interior and exterior adaptations are imprinted with a peculiar stylistic duality: antiquity seen by modern eyes and modernity seen through an antique lens.

The paper briefly describes the quintessence of events, relationships, and the living context associated with the architecture of Prague during Josip Plečnik's stay in Czechoslovakia, in the 1920s and 1930s. A special accent is placed on the description of Plečnik's understanding of Tomáš Garrigue Masaryk's idea and his approach to this idea when designing the magnificent spatial sequence of the Prague Castle and its surroundings.

Plečnik's architectural works in Czech Republic and Prague are significant achievements on a global scale. The outstanding and indelible imprint of Plečnik's genius may be observed in his architectural solutions applied in the Prague Castle, which is listed as UNESCO World Heritage. For this reason, the overall aim of this paper is to support the initiative to inscribe the entire oeuvre of Josip Plečnik on the UNESCO World Heritage List.

Keywords: Josip Plečnik, Tomáš Garrigue Masaryk, Prague, Prague Castle